

Ole David Koht Norbye

UTVIKLINGS- LANDENE

og Det europeiske fellesskapet

Europabevegelsen i Norge

www.pdf-arkivet.no/eec/ (2022)

DET EUROPEISKE FELLESSKAPET OG UTVIKLINGSLANDENE

Forholdet mellom rike og fattige land er både innfløkt og ømtålelig. Det er et alminnelig ønske at det skal bli utviklet et ekte *samarbeid* mellom rike og fattige land, med det formål for øye å avskaffe fattigdommen og heve den alminnelige velferd i de mange land som av en eller flere grunner er blitt hengende etter i den økonomiske og sosiale utviklingen. Pearson-kommisjonen ga rapporten sin tittelen «partnere i utvikling».

Men samarbeid mellom enkeltpersoner, grupper av mennesker eller nasjoner som har vidt forskjellige inntekter, kunnskaper eller kulturell og religiøs bakgrunn, er alltid svært vanskelig. Om den ene partneren er langt sterkere enn den andre, vil den svakere partneren uvegerlig få følelsen av et avhengighetsforhold som han helst vil komme ut av.

I tillegg til disse vanskene som alltid vil være til stede i samkvemmet mellom fattig og rik, kommer så minnene fra kolonitiden, og måten som en viss økonomisk utvikling i fattige land er kommet i stand på. Folket i alle tidligere kolonier kan ikke så lett glemme at befolkningen i de gamle kolonimaktene, og deres representanter i koloniene, nesten uten unntak så på «de innfødte» som underlegne mennesker, som var fordømt til å forbli underlegne. Mange kolonier vant sin frihet først etter lange og ofte bitre og

blodige kamper. Det er derfor ikke annet å vente enn at de nasjonene som nylig har vunnet sin frihet ønsker å stå på egne ben og vise at de kan klare seg uten det gamle «moderlandets» formynderskap og at de følgelig er ytterst vare overfor alt som kan smake av fortsatt formynderskap og «nykolonialisme».

Mange utviklingsland hevder at vel har de vunnet sin politiske frihet og selvstendighet, men det gjenstår å vinne *økonomisk uavhengighet*. Dette er et langt mer komplisert problem, for økonomisk uavhengighet kan ikke bli vunnet bare som følge av en avtale mellom regjeringer. Moderne økonomisk utvikling i utviklingslandene kom i gang, i de aller, aller fleste tilfelle, som en følge av en innsats av utlendinger, i første rekke fra Europa eller fra Nord-Amerika. I koloniene ble de utenlandske forretningsinteressene dominert av forretningsfolk og selskaper fra kolonimakten, mens det i økonomisk svake, men uavhengige land fant sted en innmarsj av forretningsinteresser fra en lang rekke land. Bare ett land maktet å motstå denne invasjonen, og det var Japan.

De utenlandske forretningsfolkene kom inn med forskjellige formål for øye. For flere hundre år siden var det to oppgaver som dominerte — varebytte, og utvinning av edle metaller. Men med tiden ble virksomheten langt mer variert: De fattige landenes naturherligheter ble «utviklet» gjennom plantasjer, gruvedrift etter en lang rekke metaller og mineraler og oljekilder; bygge- og anleggsvirksomhet drevet av utenlandske firmaer blomstret opp som følge av utbygging av samferdselsmidler, gruveanlegg, administrasjonsbyer, militæranlegg og så videre; og etter hvert begynte også utenlandske firmaer å reise industribedrifter i fattige land, til dels for å foredle landets egne råmaterialer, og til dels for å produsere varer for de voksende hjemmemarkedene i disse landene. Utlendinger opprettet banker og forsikringselskaper — oftest filialer av selskaper i Europa eller Amerika — og fikk kontroll over jernbaner, telefon og telegraf, kraftselskaper med videre.

Det vil alltid forbli et åpent spørsmål om all denne uten-

landske forretningsvirksomheten i Asia, Midt-Østen, Afrika eller Latin-Amerika førte til at de fattige landene ble utbyttet, eller om også de fattige landenes befolkning tjente på denne virksomheten. Det er lett å bli enige om at utlendingene tok en grov brorpart av fortjenesten. Selvsagt gikk mange bedrifter fallitt på sine oversjøiske tiltak, og selvsagt har mange tidligere kolonier vært kostbare under-skuddsforetak for regjeringene i de gamle kolonimaktene. Men disse tapene, som er vanskelig å beregne, er trolig små i forhold til de inntektene som private forretningsinteresser i de tidlige industrialiserte landene har hatt gjennom en svært lange periode.

Om det har foregått «utbytting» er et definisjonsspørsmål. Liberale økonomer peker på at de fleste som arbeider ved utenlandske bedrifter i fattige land har bedret sine økonomiske vilkår i forhold til hva de var tidligere. Videre blir det minnet om, for så vidt med full rett, at ved å åpne adgangen til rike markeder i rike land har utenlandske forretninger gitt millioner av bønder i utviklingslandene sjansen til å dyrke produkter for salg og eksport, hva har ført til en heving, i de fleste tilfelle, av deres inntektsnivå og tilsynelatende levestandard. Men også liberale økonomer peker på skyggesidene: Mange plantasje- og gruvearbeidere er i virkeligheten blitt tvunget til å gå inn i lønnet arbeid, og det er høyst tvilsomt om de fleste av disse har fått en økt levestandard. Videre har invasjonen av importerte eller lokalt produserte industrivarer slått bena under tradisjonelt håndverk og tradisjonelle industrier uten å finne nye sysselsettingsmuligheter for alle de som på den måten mistet sitt levebrød. Trass i skyggesidene mener nok et flertall av liberale økonomer at moderniseringen av det økonomiske livet gjennom utenlandsk innsats alt i alt har tjent utviklingslandene, fordi den har skapt et grunnlag å bygge videre på. Ut fra et marxistisk synspunkt blir det derimot hevdet at utbyttingen har vært og er helt åpenbar. Utenlandsk forretningsinnsats i fattige land bygger på lønninger og andre arbeidsfortjenester — som for eksempel de inntektene som selvstendige bønder eller forpaktere får

av sitt arbeid med å produsere for salg til rike land — som ligger langt, langt under det nivå som bedriftene betaler i sine hjemland.

Inntil nylig ble ikke bare utenlandske bedrifter i utviklingsland eid og kontrollert fra utlandet, men ledelsen lå også helt i hendene på utenlandske bedriftsledere, ingeniører, andre høyere funksjonærer, og mange bedrifter brukte også utlendinger som formenn og fagarbeidere. Rett nok slo mange utlendinger seg ned i et utviklingsland for godt, men de forble likevel et fremmedelement. De var også langt bedre betalt enn landets egen befolkning — ja, europeere som arbeidet i ikke-europeiske land tjente som regel en god del mer enn folk i liknende stillinger i deres egne hjemland. Samtidig hadde de adgang til billig, lokal arbeidskraft, og kunne leve et rikmannsliv. Det er nødvendig å tilføye at gode inntekter var en forutsetning for å få europeere til å ta opp en karriere i andre verdensdeler.

Disse forholdene som er blitt skapt gjennom mange årtier, ja, i enkelte utviklingsland gjennom flere hundreår, endret seg lite som følge av at tidligere kolonier vant sin uavhengighet. Rett nok finnes det utviklingsland der utenlandsk forretningsliv spiller en forholdsvis beskjeden rolle, som for eksempel India og Pakistan. Videre bruker utenlandske bedrifter nå i stor og stigende utstrekning vertlandets egne borgere i ledende stillinger, og som fagarbeidere. En ny situasjon har oppstått — et nasjonalt borgerskap arbeider på sett og vis på like fot med utlendingene, og har fått felles interesser med disse. Men i de fleste utviklingsland er fremdeles nøkkelbedrifter under utenlandsk kontroll, og utenlandske forretningsfolk på stedet er fremdeles de rikeste og de mektigste.

Enkelte land søker å løse dette problemet gjennom å nasjonalisere mange nøkkelbedrifter. Tanzania, Zambia, Libya, Uganda og Somalia er eksempler på land som har gjort dette de siste par-tre årene. Men de fleste av disse landene har samtidig gjort det klart at de ønsker nye private utenlandske investeringer for å makte å skape et mer variert næringsliv. Videre er driften av de nasjonaliserte be-

driftene avhengig av at et tilstrekkelig antall høyt kvalifiserte utlendinger fortsatt arbeider i dem. Det er klart at land som nasjonaliserer viktigere bedrifter oppnår en sterkere kontroll over dem, ikke minst fordi de kan skaffe seg langt bedre opplysninger om bedriftenes indre liv, men de kan ikke frigjøre seg fra den faktiske kontroll som utenlandske interesser fortsatt kan utøve inntil de selv har både finansielle og menneskelige ressurser til å drive bedriftene etter eget ønske. Det er ikke uten grunn at vi i Norge ser på hjemkjøpet av Borregaard fra dens utenlandske eier som en milepel i norsk økonomisk historie. Av de fattige landene er det i dag bare store land som India, eller forholdsvis høyt utviklede land som flere av det latinamerikanske som kan makte å ta skritt som svarer til norske kapitalinteressers kjøp av Borregaard.

De fleste utviklingslandene har etter hvert en ganske stor nasjonalt eid økonomisk «sektor» som ofte består av småbedrifter, eller grupper av småbedrifter som enkeltindivider eller selskaper har fått kontroll over. Små og mellomstore gårdsbruk som driver produksjon for salg utgjør hovedtyngden av det nasjonalt kontrollerte bedriftslivet, men handels- og håndverksbedrifter, reparasjonsverksteder, bedrifter i bygge- og anleggsindustrien, og ikke å forglemme buss-selskaper og mange andre former for virksomhet innenfor samferdselssektoren spiller en raskt stigende rolle, selv i ganske små utviklingsland. Som alt nevnt finnes det en god del nasjonale storbedrifter i de større utviklingslandene, og også i de landene som er kommet godt i gang med modernisering og industrialisering av økonomien.

Men den store rollen som utenlandseide bedrifter har spilt og fremdeles spiller gjør det vanskelig å fastslå hva som er «utviklingslandenes økonomiske interesser». Når vi ikke reflekterer særlig over saken, innbiller vi oss at utviklingslandene har gode dager rent økonomisk når deres bytteforhold endrer seg til det bedre, og de har stor fortjeneste på eksporten sin. I virkeligheten kan de fordeler utviklingslandene har av en eksport«boom» være forholdsvis beskjedne, idet mye av fortjenesten vil tilfalle uten-

landske bedrifter. Rett nok blir beskatningen stadig skjerpet i mange utviklingsland slik at statene får sin del av inntektene gjennom å skattlegge utlendingenes profitt.

Det er mot denne bakgrunnen at vi må se på forholdene mellom utviklingsland og industriland i sin alminnelighet, og forholdet mellom utviklingslandene og Det europeiske fellesskapet er bare en del av dette helhetsbildet.

Utviklingslandenes fortsatte økonomiske og sosiale utvikling vil uvegerlig være avhengig av om de makter å øke sin nasjonalinntekt, men hvordan denne økningen av nasjonalinntekten finner sted er også av grunnleggende betydning. Ideelt sett bør økningen finne sted på en måte som skaper raskt økende sysselsetting, bedrer kostholdet hos massene, øker skoletilbudet og tallet på skoleelever på alle trinn og i alle aldre, styrker helsestellet og reduserer tallet på sykdomstilfelle, og bedrer boligstandarden. Men utviklingslandene er også interessert i tiltak som «bare» øker nasjonalinntekten uten å ha særlige ringvirkninger hva sysselsetting og sosiale forhold angår, for høyere nasjonalinntekt betyr tross alt større ressurser til landets egen disposisjon. Merk at det her er spørsmål om nasjonalinntekt, ikke bruttonasjonalprodukt som også omfatter inntekter som i realiteten tilfaller utlandet. For å kunne øke nasjonalinntekten raskt må de aller fleste utviklingsland ha tilførsel av kapital fra utlandet, og svært ofte også tilførsel av faglært arbeidskraft som kan sette kapitalutstyret i sving. Fordi utviklingslandene har små finansielle ressurser har de også god bruk for pengemidler til å påskynde utbyggingen av skole- og helsestell og dermed legge grunnlaget for vekst i fremtiden. Men utenrikshandelen er også av avgjørende betydning for alle utviklingsland. Kan de makte å selge til utlandet varer og tjenester som de har gode forutsetninger for å tilby, vil de dermed bli i stand til å kjøpe fra utlandet større mengder av varer og tjenester som de ikke, i hvert fall ikke ennå, har særlig gode forutsetninger for å skape selv.

Utviklingslandenes behov for tilførsler av kapital utenfra kan bli møtt i flere forskjellige former: Rene gaver,

lån på billige vilkår, lån og kortsiktige varekreditter samt direkte private investeringer. I dag er det blitt helt klart at det slett ikke er likegyldig hva slags form disse tilførselene tar. Renter og avbetalingsterminer på lån og profitt på private investeringer betyr nå tunge byrder for mange utviklingsland, og skal disse dekke sine behov for kapitaltilførsler utenfra gjennom lån og private investeringer, vil de etter hvert måtte punge ut med en så stor del av sine valutainntekter til å betale for disse «kapitaltjenestene» at de ikke vil bli i stand til å betale for aller høyst nødvendig løpende import av varer og tjenester. Flere land er allerede i en slik situasjon, og det pågår stadige forhandlinger med et eller flere land om utsettelse av betaling av renter og avdrag på gamle lån. Hva utbytte på private investeringer angår har utviklingsland flest forpliktet seg til å la de utenlandske bedriftene fritt få overføre sine overskudd ut av landet. Dette kan bety en veldig påkjenning på et utviklingslands betalingsbalanse, men ettersom en privat bedrift ikke investerer i et utviklingsland for å drive velledighet, men for å tjene penger, er dette en rett som utviklingsland er nødt til å gi utenlandske interesser for å få dem til å investere i det hele tatt. Et utviklingsland kan i høyden oppnå at en utenlandsk bedrift går med på å begrense overføringen av utbytte til, f. eks., en bestemt prosentdel av den investerte kapitalen, og at bedriften i en krisesituasjon utsetter overføringen av utbytte til valutasituasjonen er blitt lettere.

For at utviklingslandene skal makte å øke nasjonalinntekten sin så fort at det virkelig monner, må de få svære tilførsler av kapital utenfra, og ettersom de ikke vil ha råd til å motta disse tilførselene i form av lån eller private investeringer, må tilførselene komme i form av virkelig utviklingshjelp, det vil si gaver, eller til nød — og i noen utstrekning — i form av lån med lav eller ingen rente, og lang avdragstid. Bare de rikeste av utviklingslandene kan klare seg med lite eller ikke noe utviklingshjelp.

Viljen til å gi utviklingshjelp burde være et utslag av internasjonal solidaritet. I praksis har slik utviklingshjelp

stort sett hatt en annen bakgrunn, som vi skal komme nærmere tilbake til.

Hva handelen med utviklingslandene angår, foreligger det der et klart motsetningsforhold mellom utviklingslandenes interesser, og *særgruppers* interesser i de rike landene. I teorien skulle rike og fattige land ha samme interesser i internasjonal samhandel. Landene som sådanne er tjent med et varebytte som tillater en effektiv internasjonal arbeidsdeling. Den enkle teorien om internasjonal handel tar imidlertid ikke hensyn til de tilpasningsprosesser som ofte blir nødvendige over et noe lengre tidsrom, og kostnadene for et rikt land forbundet med slike tilpasningsprosesser kan være så store at landet har gyldig grunn til å bremse noe på utviklingen av samhandelen med andre land. Men når rike land så ofte legger hindringer i veien for import av varer fra utviklingslandene, er hovedårsaken ikke kostnadene forbundet med en økning av importen, men det faktum at visse næringer vil bli skadelidende og at disse næringenes talsmenn får myndighetene med på å støtte slike næringsgrener. Slik støtte blir ofte ikke bare gitt i form av tollbeskyttelse og direkte importkontroll, men også gjennom statsbidrag for å holde liv i næringer som står svakt i konkurransen med utlandet. I stedet for å bruke penger på å gjennomføre en forholdsvis smertefri omstilling av virksomheten i de konkurranseutsatte næringene, blant annet gjennom omskolering av arbeidskraften, har myndighetene brukt svære beløp på å opprettholde næringer, eller visse former for produksjon innenfor næringene, som internasjonalt sett ikke er konkurransedyktige. Jordbruket er selvsagt skoleeksemplet på en slik politikk, og alle industriland har i større eller mindre utstrekning bygd opp forsvarsmurer rundt mange næringer som ellers ville være blitt ulønnsomme.

Det er vanskelig nok å få offentlig utviklingshjelp fra industrilandene opp i beløp som virkelig monner, og vanskene fortoner seg enda større når det gjelder å åpne industrilandenes markeder for all slags varer fra utviklingslandene.

Industriland med store økonomiske, politiske eller kulturelle interesser i visse utviklingsland har hatt og har spesielle motiver for å yte utviklingshjelp, og også for å innføre visse handelspolitiske tiltak. De politiske og kulturelle interessene som et land kan ha i et utviklingsland har i første rekke ført til en vilje til å gi landet utviklingshjelp nok til å trygge disse interessene. Økonomiske interesser er selvsagt også en motivering for utviklingshjelp som vil ha til hensikt å sørge for at mottakerlandets økonomi kan fungere knirkefritt, til ubetinget fordel for de utenlandske forretningsinteressene i landet. Men disse interessene kan også få hjemlandet til å føre en mer velvillig handelspolitikk overfor et utviklingsland. Et industriland som England, som importerer store mengder jordbruksvarer er samtidig interessert i å støtte sitt eget jordbruk og i å skape lønnsomme markeder for jordbruksvarer som blir produsert eller omsatt av engelske enkeltpersoner eller selskaper i en rekke utviklingsland.

I Norden lever vi i en slags uskyldstilstand når det gjelder dominerende forretningsinteresser — og selvsagt også politiske eller kulturelle interesser, bortsett fra misjonen — i utviklingslandene. Som andre industriland er vi sterkt interessert i billige tilførsler av varer fra utviklingsland så sant de ikke konkurrerer med våre egne næringer. Hovedtrekkene i vår handelspolitikk faller derfor sammen med de andre industrilandenenes handelspolitikk. Men vi har ikke hatt grunn til å fravike disse hovedlinjene av hensyn til våre egne næringsinteresser i enkelte fattige land, og vi har heller ikke hittil hatt grunn til å yte utviklingshjelp til noe enkelt land for å forsvare våre økonomiske interesser der.

Det er sterk grunn til å understreke denne vår egen særstilling når vi studerer den holdning som landene i Det europeiske fellesskapet har overfor utviklingslandene. Vi må ikke legge vår målestokk på deres holdning, men ha det klart for oss at den holdning som de seks inntar heller bør bli sammenliknet med hva andre industriland med en liknende bakgrunn gjør i samme slags tilfelle.

UTVIKLINGSHJELP FRA MEDLEMSLANDENE I FELLESSKAPET

Den utviklingshjelp som medlemslandene i Fellesskapet gir, faller på tre hovedposter: Offentlig bilateral bistand, offentlig multilateral bistand og herunder multilateral bistand gjennom Fellesskapets egne organer.

Tabell 1 viser hvordan Fellesskapslandene (med unntak av Luxembourg) står i internasjonal sammenheng, som bidragsyttere til offentlig bistand, med hensyn til totale overføringer til utviklingsland, og når det gjelder visse andre kriterier som Organisasjonen for Økonomisk Samarbeid og Utvikling (OECD) bruker. Statistikken som tabellen er tatt fra omfatter bare de såkalte «DAC-landene», dvs. de 15 OECD-landene pluss Australia som er medlemmer av Komitéen for Utviklingsbistand (DAC).

I tabellen som er et utdrag av den opprinnelige OECD-tabellen har jeg gruppert alle Fellesskapslandene sammen, og også tre av de fire søkerlandene (Irland er ikke medlem av DAC), og i tillegg har jeg tatt med oppgaver for de to rikeste EFTA-landene og USA.

I den opprinnelige OECD-tabellen er landene ordnet i rekkefølge etter sitt bruttonasjonalprodukt pr. innbygger. Det som ligger bak den oppstillingen er idéen om en progressiv skatt på de rike landene til fordel for utviklingslandene slik at jo høyere et lands nasjonalinntekt er pr. hode, jo større andel av nasjonalinntekten skulle landet bruke til utviklingshjelp. Tabellen viser at alle Fellesskapslandene gjør det bedre enn de var nødt til på grunnlag av idéen om en progressiv internasjonal nasjonalinntektsskatt, mens av søkerlandene er det bare Storbritannia som ligger bedre an enn landet skulle. De rikeste EFTA-landene og USA gjør det svært dårlig etter denne målestokken, bortsett fra at Sveits er en klar ener når det gjelder *private* kapitaloverføringer pr. innbygger til utviklingslandene, men ligger til gjengjeld like klart på bunn når det gjelder alle former for offentlig kapitaloverføringer.

Tabell 1

Sammenlikning av bistand til utviklingslandene i 1968

	GNP pr. hode		Samlede offentlige og private strømmer		Offentlige strømmer		Offentlig utviklingsbistand		Gaveandel	
	\$	Rang	% GNP	Rang	% GNP	Rang	% GNP	Rang	% GNP	Rang
U.S.A	4 380	1	0,66	11	0,41	9	0,38	8	0,34	7
Frankrike	2 510	6	1,17	3-4	0,68	1-2	0,68	1-2	0,65	1
Tyskland	2 190	9	1,26	2	0,45	6-7	0,42	5-7	0,33	8
Belgia	2 150	10	1,17	3-4	0,45	6-7	0,42	5-7	0,41	5
Nederland	1 980	11	1,09	5	0,53	5	0,53	4	0,43	4
Italia	1 360	15	0,73	9	0,20	15	0,23	13-14	0,15	14
Danmark	2 540	5	0,59	14	0,21	14	0,23	13-14	0,22	13
Norge	2 360	7	0,64	13	0,26	12	0,28	9-11	0,28	9-10
Storbritannia	1 850	12	0,75	7	0,42	8	0,42	5-7	0,40	6
Sverige	3 230	2	0,50	15	0,28	11	0,28	9-11	0,26	12
Sveits	2 790	4	1,41	1	0,11	16	0,11	16	0,11	16
DAC-landene under ett	2 770		0,77		0,43		0,39		0,35	

11

Kilde: Resources for the Developing World, OECD, Paris, 1970, side 248. NB. GNP = forkortelse for bruttonasjonalprodukt.

Offentlige «strømmer» av midler til utviklingslandene omfatter både offentlig bistand og andre offentlige kapitaloverføringer som skjer på grunnlag av vanlige forretningsmessige betingelser, som for eksempel kjøp av Verdensbankens obligasjoner. Tabell 1 viser at enkelte land, deriblant Norge, tilførte utviklingslandene mindre samlet offentlig kapital enn offentlig bistand — det betyr rett og slett at slike land, for eksempel, solgte mer obligasjoner i Verdensbanken enn de kjøpte. Tallene for offentlig *bistand* er de viktigste når det gjelder å bedømme omfanget av *virkelig utviklingshjelp*, mens andre offentlige kapitalstrømmer må bli regnet med, sammen med private kilder og offentlig bistand, for å komme fram til et helhetsbilde av de pengemidler utviklingslandene tar imot.

I neste tabell vil vi se på utviklingen av offentlig bistand over de siste 8 årene.

Tabell 2 gir et mindre fordelaktig bilde av Fellesskapslandenes innstilling til virkelig utviklingshjelp, for den viser at i tre av fem tilfelle gikk offentlig bistand ned, til dels betydelig ned, i forhold til nasjonalproduktet i løpet

Tabell 2

Offentlig utviklingsbistand uttrykt i prosent av brutto nasjonalproduktet, 1960, 1961, 1968 og 1969

	1960	1961	1968	1969
U.S.A.	0,53	0,56	0,38	0,33
Frankrike	1,38	1,41	0,69	0,69
Tyskland	0,33	0,41	0,41	0,39
Belgia	0,88	0,76	0,42	0,51
Nederland	0,31	0,45	0,49	0,53
Italia	0,22	0,15	0,19	0,16
Danmark	0,09	0,12	0,23	0,41
Norge	0,11	0,14	0,29	0,31
Storbritannia	0,56	0,59	0,40	0,39
Sverige	0,05	0,06	0,28	0,44
Sveits	0,04	0,08	0,14	0,16
DAC-landene under ett	0,52	0,54	0,38	0,36

Kilde: 1970 Review - Development Assistance, OECD, 1971.

av 9-årsperioden 1960 til 1969. Nedgangen for kolonimaktene Frankrike og Belgia var langt sterkere enn den var for Storbritannia. Til de to førstnevntes forsvar må det bli tilføydd at de i 1960 brukte en langt større del av sitt brutto nasjonalprodukt i sine daværende kolonier og i andre utviklingsland enn Storbritannia gjorde. Vi skal også merke oss at av Fellesskapslandene er det bare Belgia som brukte mindre penger til offentlig utviklingsbistand i 1968 enn i 1960, og at mens Frankrike i 1968 brukte mindre til dette formål enn i 1961, var nedgangen av omtrent samme relative størrelsesorden som den var for Storbritannia. Videre kan vi merke oss at mens bare to av Fellesskapslandene lå over OECD-gjennomsnittet i 1960 og 1961, lå fire av dem over gjennomsnittet i 1968, mens stillingen for de tre EFTA-landene som søker medlemskap i Fellesskapet og de to rikeste EFTA-landene var den samme som i 1960/61 — bare et av landene lå noen få hundredels prosent over OECD-gjennomsnittet. I 1969 kom Sverige og Danmark også over gjennomsnittet.

Tabell 3

Hvordan visse OECD-land oppfyller OECD's kriterier for offentlig utviklingsbistand

U.S.A.	Oppfyller to av tre kriterier for lånebetingelser
Frankrike	Gir mer enn 70 prosent som gaver
Tyskland	Oppfyller ikke noen kriterier
Belgia	Gir mer enn 70 prosent som gaver
Nederland	Oppfyller alle tre lånekriterier
Italia	Oppfyller ikke noen kriterier
Danmark	Oppfyller alle tre lånekriterier
Norge	Gir mer enn 70 prosent som gaver
Storbritannia	Oppfyller to av tre lånekriterier
Sverige	Gir mer enn 70 prosent som gaver
Sveits	Gir mer enn 70 prosent som gaver
DAC-landene under ett	Oppfyller et lånekriterium

Kilde: Resources for the Developing World, OECD, Paris, 1970, side 282.

DAC-landene skal etter avtale enten gi mer enn 70 prosent av sin offentlige utviklingsbistand som gaver, eller oppfylle følgende tre lånekriterier: Gaver og lån skal utgjøre minst 81 prosent av samtlige tilægn om bistand; gaver og lån med en avdragstid på mer enn 25 år skal utgjøre minst 82 prosent av tilslagene; og lånetilægnene skal i gjennomsnitt minst ha en rente- og avdragsfri periode på 7 år.

Tabell 4

Sammensetningen av overføringer fra Fellesskapslandene til utviklingslandene, sammenliknet med Storbritannia, Norge og DAC-landene under ett. Millioner dollar, 1968

	Belgia	Frankrike	Italia	Nederland	Tyskland	Storbritannia	Norge	DAC-landene
<i>Totale, offentlige + private</i>	243,0	1 482,9	550,4	276,1	1 663,4	769,3	57,7	12 962,0
<i>Offentlig bilateral, netto</i>	73,8	816,7	141,6	110,1	495,2	383,2	12,5	6 346,1
derav:								
Gaver (og gaveliknende hjelp) herunder	67,6	711,3	33,6	54,9	158,4	223,9	11,4	3 418,0
Faglig bistand	39,4	417,6	11,2	20,9	146,2	98,9	3,0	1 479,3
Andre gaver	28,2	293,7	22,4	34,0	12,2	125,0	8,4	1 517,5
Gaveliknende hjelp	—	—	—	—	—	—	—	421,2
Lån netto	6,2	105,4	108,0	55,2	336,9	159,3	1,1	3 018,2
Herav nye lån etc.	6,2	211,8	215,2	59,4	496,3	225,2	1,2	3 968,8
<i>Offentlig multilateral, netto</i>	19,2	38,5	7,9	24,3	99,9	45,1	10,5	658,7
derav:								
Gaver og kapitaltegning	14,2	38,5	23,6	24,3	99,9	45,1	12,9	657,8
Verdensbanken og IDA	—	—	—	3,0	42,5	22,0	4,4	147,5
Det Europeiske Fellesskap	10,8	30,4	18,1	8,1	30,4	—	—	97,8
F.N. organer	2,9	8,1	3,5	12,6	23,6	20,1	8,0	281,1
Andre	0,5	—	2,0	0,6	3,4	3,0	0,5	131,3
Obligasjoner, lån etc.	5,0	—	-15,7	—	—	—	-2,4	0,9

Tabell 4 forts.

	Belgia	Frankrike	Italia	Nederland	Tyskland	Storbritannia	Norge	DAC-landene
<i>Private investeringer og lån</i>	22,3	388,3	130,7	153,5	813,1	189,6	4,4	4 246,8
herav:								
Direkte investeringer	7,0	372,1	118,4	89,9	192,0	216,0	4,4	2 918,0
Bilaterale lån etc.	15,3	16,2	12,3	45,6	326,7	-25,2	—	724,2
Multilaterale verdipapirer	—	—	—	18,0	294,4	- 1,2	—	604,6
<i>Private eksportkreditter</i>	127,7	239,4	270,2	-11,8	255,2	151,4	30,2	1 620,3
<i>Andre tall av interesse:</i>								
Offentlig utviklingsbistand	88,0	855,2	165,2	134,4	553,7	428,3	25,5	6 415,4
Andre offentlige strømmer	5,0	—	-15,7	—	41,5	—	-2,4	679,5
Renter mottatt på offentlig lån	0,4	37,6	19,5	4,0	93,5	67,0	0,1	612,2
Netto offentlige overføringer	92,6	817,6	130,0	130,4	501,6	361,3	25,0	6 482,7
Private gaver	?	?	?	?	38,0	30,0	4,0	587,9

Kilde: Resources for the Developing World OECD, Paris, 1970, side 243.

Av tabell 3 fremgår det at når det gjelder betingelsene for offentlig bistand er både Tyskland og Italia særdeles tilbakeleggende. Til Italias unnskyldning kan bli anført at landet er det fattigste av industrilandene i DAC (land nr. 16 på listen er Portugal som er med i DAC, trass i at det selv er et fattig, underutviklet land, som følge av de utgifter landet har i sine kolonier), og at Italia i Sør-Italia og de store øyene har et utviklingslandsproblem innenfor sine egne grenser. Derimot er det all grunn til å håpe at Tyskland vil forbedre sin innsats i fremtiden. EFTA-landenes gode innsats når det gjelder betingelsene for offentlig hjelp henger selvsagt sammen med de forholdsvis små bistandsbeløpene som fire av de fem EFTA landene yter.

DAC-landene formidlet bare 9 prosent av sin bistand i 1968 gjennom multilaterale organisasjoner. To av Felleskapslandene lå under DAC-gjennomsnittet, med 5 prosent multilateral hjelp hver (Frankrike og Italia), mens de tre andre lå godt over gjennomsnittet (Belgia 21 prosent, Nederland 18 og Tyskland 17). USA lå under gjennomsnittet, med 7 prosent, mens alle EFTA-landene som vi har hatt med i tabellene 1 til 3 lå over gjennomsnittet (Danmark 45 prosent, Norge 46 prosent, Storbritannia 11 prosent, Sverige 42 prosent og Sveits 27 prosent).

Først et par merknader til tabell 4. Tallet øverst er summen av alle offentlige overføringer av midler til utviklingslandene, dvs. i penger eller «i naturalia» som for eksempel faglig bistand eller matvarer, minus avdrag på offentlige lån pluss alle private investeringer og lån, inklusive varekreditter som løper over mer enn et år. Tallet for offentlige strømmer er netto, mens det private tallet er brutto, da man ikke har oppgaver over avdrag på private lån, tilbakebetalte eksportkreditter, kapital som blir trukket ut og så videre. Tallene for bilaterale og multilaterale offentlige overføringer omfatter også «andre offentlige strømmer» som for eksempel kjøp eller salg av obligasjoner i de multilaterale utviklingsbankene, eller offentlig kreditt til utviklingsland på vanlige forretningsmessige betingelser. Fordeelingen av de offentlige strømmene mellom bistand og andre

strømmer er gitt i den nederste delen av tabellen som også viser renter betalt på offentlige lån. Netto offentlige overføringer er differensen mellom de totale offentlige overføringene og mottatte renter. Tallene for private investeringer og lån dekker både direkte investeringer (dvs. overføringen av midler til utenlandsk eide selskaper i utviklingsland for å bygge, utvide eller modernisere bedrifter eller for andre formål, som styrking av likviditeten) og kjøp av verdipapirer. Multilaterale verdipapirer er i første rekke obligasjoner som Verdensbanken utsteder. Eksportkreditter er lån gitt i forbindelse med leveranse av varer eller tjenester.

Det tabellen i første rekke viser er at nær sagt hvert enkelt land har sitt eget mønster når det gjelder overføringen av midler til utviklingslandene. Noen få tall slår en imidlertid. I Frankrike går mer enn halvparten av den bilaterale offentlige bistanden til faglig bistand, mens Tyskland på sin side yter en uvanlig stor del av sin bilaterale bistand som lån. Hva lån angår merker vi oss videre at tilbakebetaling av gamle lån spiser opp halvparten av de nye lånene til utviklingslandene både i Frankrike og i Italia. Bidragene til de multilaterale organene er forholdsvis små over hele linjen, men Storbritannia ligger ikke bedre an enn de fleste landene i Fellesskapet. Hva private kapitaloverføringer angår foregikk de i større utstrekning i form av eksportkreditter i de fleste landene som er med i tabellen enn for OECD-landene under ett. Tyskland er et unntak, fordi det tyske kapitalmarkedet har absorbert veldig mengder verdipapirer fra utviklingsland og fra multilaterale organer. Hva eksportkreditter angår har for øvrig Norge sammen med Danmark og Belgia den tvilsomme ære å være et av de land som yter mer enn halvparten av sine overføringer til utviklingsland i form av slike kreditter. Overdreven bruk av eksportkreditter blir av alle internasjonale organer som steller med utviklingslandenes problemer, sett på som en farlig utskjelning som før eller senere må føre til gjeldskriser.

Hva kan en alt i alt si om den finansielle og faglige

støtte som medlemslandene i Det europeiske fellesskapet på et eller annet vis yter utviklingslandene? Et første og vesentlig punkt er at bistanden fra Belgia og Frankrike i stor utstrekning går til tidligere og nåværende kolonier. 80 prosent av den bilaterale belgiske hjelpen i 1968 gikk til Kongo, Rwanda og Burundi, og en noe større andel av tilsvarende fransk offentlig bistand gikk til Algerie, andre afrikanske land og franske kolonier. Koloniene — de såkalte oversjøiske departementer og territorier — mottok faktisk mer enn tredjeparten av den franske bistanden. Det ligger med andre ord mye egeninteresse bak den forholdsvis gode innsats på utviklingsbistandens område som disse to landene viser. Hva Frankrike angår så står fransk faglig bistand i en klasse for seg. Av 109 000 fagfolk og frivillige fra DAC-landene i 1968 kom nesten 43 000 fra Frankrike, hvorav drøyt 30 000 var knyttet til skolestellet mot 14 500 fra alle andre DAC-landene til sammen!

Også Nederland har fremdeles kolonier, og bortimot 30 prosent av den bilaterale offentlige bistanden går til disse. Indonesia mottar nå en betydelig del av slik bistand fra nederlandsk side. Men Nederland har likevel et langt mer balansert hjelpeprogram enn Frankrike og Belgia. Av den italienske offentlige bistanden går bare en forholdsvis liten del til tidligere kolonier — mindre enn ti prosent til Etiopia og Somalia. Hva Tyskland angår blir bilaterale lån spredd over hele verden, og det samme gjelder faglig bistand.

Den sterke konsentrasjonen av hjelp på tidligere kolonier som vi finner hos noen av landene i Fellesskapet finner vi igjen hos Storbritannia som lar 90 prosent av sin tosidige bistand gå til samveldelandene. Nå kan det rett nok bli innvendt at samveldelandene trass i alt representerer to tredjedeler av befolkningen i «den tredje verden», men på den andre siden går en svært vesentlig del av den britiske bistanden til små eller forholdsvis små samveldeland.

Under ett fikk utviklingslandene \$ 3,68 pr. innbygger i offentlig bilateral hjelp årlig under treårsperioden 1966 til

1968. Landene i franczonen, dvs. tidligere franske kolonier i Nord-Afrika og Afrika sør for Sahara mottok under samme periode \$ 6,61 pr. innbygger i tosidig offentlig bistand. Ikke all denne bistanden kom fra Frankrike, men tallet viser likevel at det foregikk en forfordeling til fordel for de landene som Frankrike konsentrerer sin hjelp om. Til sammenlikning kan bli nevnt at landene i Samveldet bare mottok \$ 2,53 pr. innbygger i tosidig hjelp, men dette tallet ble selvsagt sterkt influert av tallet for India (\$ 2,02), som er lavt rett og slett fordi landets folketall er så veldig.

Nå finnes det sterke grunner til å yte ekstra mye hjelp til storparten av de tidligere franske koloniene sør for Sahara. Det er fjorten av dem, med et folketall som i gjennomsnitt bare ligger på drøyt 3 millioner. Bare to av disse republikkene har mer enn fem millioner innbyggere. De fleste av dem er svært fattige — ifølge Verdensbankens oppgaver hører ti av de fjorten med til de 37 fattigste landene i verden, regnet i bruttonasjonalprodukt pr. innbygger. Et eneste av disse ti landene maktet i seksårsperioden 1961 til 1967 å øke nasjonalproduktet sitt med mer enn en prosent pr. innbygger pr. år, trass i en forholdsvis betydelig utviklingshjelp. Nå kan det bli hevdet at Frankrike også har ansvaret for den sterke oppsplittingen i småstater i Afrika, og at disse landene ville ha vært mer levedyktige om de hadde vært gruppert sammen i større enheter. Men dette resonnementet holder ikke helt, for store områder i det fransktalende Afrika lider under såpass vanskelige geografiske betingelser at det under alle omstendigheter ville være vanskelig å få i gang en fast økonomisk utvikling. To av de tidligere belgiske koloniene, Burundi og Rwanda, er også blant de aller fattigste landene i verden, og Kongo er heller ikke langt vekk fra bunnplasseringen. De tidligere belgiske koloniene fikk betydelig mindre tosidig hjelp pr. innbygger (\$ 4,45) enn de tidligere franske, men også de lå over gjennomsnittet for utviklingslandene under ett. Alt i alt er det ikke noen grunn til å hevde at den utviklingsbistand som enkelte av Fellesskapets medlemsland gir sine gamle kolonier, både direkte og gjennom Fellesskapet, har

bidratt til en urimelig skjev fordeling av offentlig utviklingshjelp landene i mellom.

På slutten av forhandlingene som førte fram til Roma-traktaten om Det europeiske fellesskapet la franskmennene fram sitt krav om at særordninger måtte bli gjort for deres daværende kolonier i Afrika. Vi skal komme nærmere inn på disse særordningene i et eget avsnitt, men vil alt her beskrive den utviklingsbistand som ble endel av disse arrangementene.

I følge Romatraktaten skulle de seks medlemslandene bidra med \$ 581,25 millioner til utviklingen av de franske, belgiske og nederlandske oversjøiske områder over en femårsperiode. I neste omgang ble dette tallet økt til 730 millioner dollar pluss 70 millioner dollar fra den europeiske investeringsbanken, og i følge den nye avtalen som nettopp er sluttet er beløpene økt til \$ 900 millioner pluss \$ 100 millioner fra investeringsbanken i inneværende femårsperiode. Storparten av de beløpene som ikke går gjennom investeringsbanken blir gitt i form av gaver (hele beløpet i første femårsperiode, alt unntatt 50 millioner dollar i annen femårsperiode og alt unntatt 90 millioner dollar i inneværende periode). Lånene fra Den Europeiske Investeringsbanken skal gå til rentable prosjekter og skjer på vanlig forretningsmessige vilkår, skjønt Fellesskapet har høve til å subsidiere renten med 3 prosent pr. år. Lånene fra fondet, som blir administrert av investeringsbanken, blir derimot gitt på gunstige vilkår, med lav rente (1 til 3 prosent pr. år), en rente- og avdragsfri periode og lang avbetalingstid. I følge den nåværende avtalen bidrar Frankrike og Tyskland hver med om lag 33 prosent til fondet, Italia bidrar med snaut 16 prosent og Nederland og Belgia hver med snaut 9 prosent. Luxemburgs bidrag er 0,28 prosent. Av totalbeløpet på \$ 1000 millioner vil \$ 918 millioner gå til de atten assosierte statene i Afrika med Madagaskar, og de resterende \$ 82 millioner til franske og nederlandske oversjøiske territorier.

Disse særordningene gjennom Fellesskapet betyr et ekstra tilskudd av hjelp til de 14 tidligere franske koloniene

sør for Sahara medregnet Madagaskar (den femtende, Guinea, står fremdeles utenfor), de tidligere belgiske koloniene Burundi, Kongo og Rwanda samt Somalia. Som tidligere franske kolonier har vi også her regnet med mandatområder som Kamerun (som delvis var under britisk forvaltning) og Togo. Bistanden gjennom Fellesskapet øker det totale hjelpebeløpet til disse landene, men den multilaterale hjelpen er fremdeles beskjeden sammenliknet med den bilaterale.

Det er ikke noen grunn til å legge skjul på at offentlig utviklingsbistand gjennom Fellesmarkedets organer neppe kommer til å stige mye, målt i faste priser, i årene som kommer, da det ikke er noen grunn til å vente at den internasjonale pris- og lønnsstigningen kommer til å stoppe opp. Hva som er temmelig sikkert er at denne formen for bistand kommer til å falle som prosentdel av nasjonalproduktet i Fellesskapslandene. Dette hadde selvsagt ikke vært noen alvorlig innvending mot ordningen dersom det hadde vært klart at disse landene ville ha økt sin bistand på andre felter, enten gjennom verdensomfattende multilaterale organer eller i form av bilateral hjelp. En slik stigning er imidlertid ikke umiddelbart i sikte, unntatt i Tyskland og spesielt i Nederland. Det tyske langtidsbudsjettet for fireårsperioden 1968 til 1972 forutsetter en gjennomsnittlig årlig økning i offentlige bevilgninger til offentlig utviklingsbistand på om lag 7 prosent eller noe raskere enn den forventede økningen av nasjonalproduktet i løpende priser. Men Tyskland vil ikke i denne perioden nærme seg de målene for offentlig bistand som UNCTAD og Pearson-kommisjonen har satt (henholdsvis 0,75 prosent og 0,7 prosent av bruttonasjonalproduktet) siden utgangspunktet i Tyskland bare var 0,45 prosent i 1967. Men det er likevel oppmuntrende at tyskerne i det minste har forpliktet seg til en fortsatt økning av offentlig bistand. Hva Nederland angår er bildet svært lyst — Nederland vil øke sine bevilgninger til offentlig utviklingshjelp så de når 1 prosent av nasjonalinntekten i 1971, og det skulle svare til mer enn 0,75 prosent av brutto nasjonalproduktet. De tre

andre større medlemslandene i Fellesskapet har ikke kommet med tilsvarende erklæringer. Men det bør bli tilføyd at bortsett fra tre nordiske land, Nederland og Canada er det ikke, etter forfatterens kjennskap til forholdene, noe land som har gitt bindende tilsagn om å øke sin offentlige utviklingsbistand til en viss prosentdel av nasjonalinntekten eller brutto nasjonalproduktet. Belgia har riktignok godtatt UNCTAD-målet på 1 prosent av brutto nasjonalproduktet i samlede offentlig pluss private kapitaloverføringer, men uten å binde seg til noe tall for den offentlige bistand, og det er dette siste tallet som i dag blir regnet som det vesentlige, både på grunn av det stadig mer åpenbare behov for slik bistand, og fordi ikke noe land kan planlegge og garantere private kapitalbevegelser.

Til slutt skal vi reise spørsmålet om Fellesskapslandene i noen særlig utstrekning bruker offentlig bistand som middel til å fremme sin egen eksport. Et inntrykk av dette kan vi få ved å se på tallene for bundet bistand, dvs. bistand som må bli bruk til innkjøp i giverlandet, eller som blir gitt i form av naturalia. Oppgaver i den OECD-rapporten som har tjent som kilde for tabellene 1, 3 og 4 gir ikke noe klart bilde av stillingen. Ikke noe av Fellesskapslandene har bundet en påfallende stor del av sin samlede bistand eller av sine offentlige lån til utviklingsland. Rett nok binder en så stor långiver som Tyskland 55 prosent av sine lån til innkjøp i Tyskland, men gjennomsnittstallet for DAC-landene er 83 prosent. Nederland, på den andre siden, binder en uvanlig lav andel av sine lån (under 4 prosent). Nå er ikke disse tallene i og for seg noe bevis for at faktisk binding ikke finner sted. Måten dette kan bli gjort på av giverlandet er å yte ubundne lån til prosjekter som det vet vil bli gjennomført på grunnlag av innkjøp fra giverlandet. Hva vi trygt kan fastslå, er at landene i Fellesskapet ikke skiller seg ut som utpregede dårlige medlemmer av det internasjonale selskap av giverland — «skurkene» hva angår binding av hjelp er i første rekke USA og Japan — men at bortsett fra Nederland har de heller ikke satt noe eksempel på god oppførsel.

Totalbildet av Fellesskapets innsats som kilder for utviklingshjelp må sies å være bra. Fire av de fem store landene i Fellesekapet ligger i øverste halvpart av «ligaen» av giverland etter innsats i forhold til nasjonalproduktet. To av toppscorerne har riktignok spesielle grunner for dette, men det har også flere giverland utenfor Fellesskapet. Rett nok har bare to av landene gitt klare tilsagn om fortsatt økning av offentlig bistand, men de tre andre har ikke oppført seg annerledes enn flertallet av DAC-landene. Privat kapital fra Fellesskapslandene betyr en god del for finansiering av den fortsatte utbygging av utviklingslandene. Alt i alt er det ikke noen grunner til å hevde at Fellesskapet er en sinke hva utviklingshjelp angår — det motsatte er snarere tilfelle.

HANDELEN MELLOM DET EUROPEISKE FELLESSKAPET OG UTVIKLINGSLANDENE

Utviklingslandenes eksport vokser mye langsommere enn verdenshandelen. Tabell 5 viser dette helt klart.

Først en liten merknad til måten tabellen er satt opp på. I 1958 var det et betydelig tilbakeslag i verdenshandelen, blant annet p.g.a. krise i USA, og Sekretariatet for Det Europeiske Fellesskapet som har laget den studien mye av

Tabell 5

Årlige vekstrater for verdenseksporten (prosent)

Tidsrom	Hele verden	Verden uten Sovjet, Kina m.v.		Utviklingslandene	
		Verdi	Mengde	Verdi	Mengde
1953—1966	6,9	6,8	6,5	4,0	5,0
1953—1957	8,3	8,8	8,2	4,9	5,0
1958—1966	8,1	8,3	7,5	5,5	5,6

Kilde: Les échanges commerciaux des pays en voie de développement et notamment avec la CEE 1953—1966. Commission des Communautés Européennes, Bruxelles, 1967, side 9 og 17.

dette avsnittet bygger på, har derfor brutt ned perioden 1953 til 1966 i to mer «normale» underperioder, med stort sett regelmessig vekst i verdenshandelen.

Vi merker oss at både når det gjelder verdi og mengder har utviklingslandenes eksport vokst mye langsommere enn den totale verdenshandelen. Vi merker oss også at mens det var en gjennomsnittlig prisstigning på 0,3 prosent i året for verdenshandelen under ett, har det vært et gjennomsnittlig prisfall på om lag 1 prosent for de varene utviklingslandene selger. Det er for øvrig interessant å merke seg at dette priset stort sett fant sted i 1958 — i årene både før og etter 1958 var det praktisk talt ikke noen gjennomsnittlig prisendring for utviklingslandenes produkter.

Den langsommere veksten i utviklingslandenes eksport har selvsagt også hatt en innflytelse på deres import, som i perioden 1953 til 1966 steg med 4,3 prosent i året, mens mengden steg med 3,7 prosent. Videre har denne langsommere veksten en stor innflytelse på utviklingslandenes andel av verdenshandelen. Tall for 1953 og 1965 som er vist i tabell 6 viser at deres andel av verdenseksporten i løpet av tolv år falt fra nesten tredve til under toogtyve prosent, mens deres andel av importen samtidig falt fra drøyt åtteogtyve til snaut toogtyve prosent. Det ligger under disse tallene at utviklingslandenes handelsbalanse «forverret» seg over denne perioden, men dette er i og for seg en god ting ettersom utviklingslandene bør øke sin import mer enn eksporten som følge av økt utviklingshjelp og andre finansielle ressurser. (De hadde et overskudd på ca. 1 milliard dollar i 1953 og et like stort underskudd i 1966.)

Det som slår oss når vi ser på tallene er at utviklingslandene har økt sin andel av oljeeksporten betydelig, og at deres eksport av de fleste industrivarer har holdt tritt med utviklingen av verdenshandelen. Men det er også påfallende at utviklingslandenes *andel* av verdenshandelen med jordbruksvarer og råvarer har falt betydelig. Grunnen til den forholdsvis svake vekst i utviklingslandenes utførsel er derfor ikke bare den uheldige sammensetning av disse landenes eksport, med hovedvekten på eksport av

Tabell 6

Utviklingslandenes andel av verdenshandelen, på produktgrupper, i prosent.

	Eksport		Import	
	1953	1965	1953	1965
Mat- og drikkevarer, tobakk	46,8	35,8	22,9	20,7
Råvarer	46,6	35,8	10,7	11,7
Brensel, smøreolje	62,8	73,1	33,6	20,1
Kjemiske produkter	5,9	4,6	38,8	29,3
Maskiner og transportmidler	1,0	1,0	40,5	27,7
Industrivarer ellers	12,7	11,8	33,3	20,8
I alt	29,8	21,7	28,2	21,9

Kilde: *Ibid.*, side 20.

jordbruksvarer og råvarer som i seg selv vokser betydelig langsommere enn eksporten av olje og industrivarer, men også at utviklingslandenes markedsandel for disse varene stadig faller.

Fellesskapets eksport vokste mye raskere enn de øvrige industrilandenes eksport i perioden 1953—66, nemlig med 9,9 prosent pr. år mot 7,8 prosent for alle industrilandene under ett. Fellesskapets indre handel med hverandre vokste med hele 13,5 prosent pr. år, men den ytre handel steg likevel med hele 7,8 prosent årlig eller mer enn de øvrige industrilandenes eksport. Det samme bildet finner vi igjen for importen, skjønt stigningen i Fellesskapets import fra andre land var noe lavere enn stigningen i eksporten (nemlig 7,3 prosent). Fellesskapets andel i industrilandenes samlede handel steg raskt, mens Fellesskapets ytre handel forble omtrent 20 prosent av industrilandenes totale samhandel.

Vi merker oss utviklingslandenes eksport til industrilandene vokste raskere enn deres totaleksport. Årsaken til dette er at handelen mellom utviklingslandene vokser forholdsvis langsomt. Videre er det verd å merke seg at utviklingslandenes eksport til Vest-Europa under ett vokser betydelig raskere enn deres eksport til alle industriland, og

Tabell 7

Årlige vekstrater for utviklingslandenes eksport (prosent).

	Eksport til		Vest Europa			Nord-Amerika	Japan
	Hele verden	Alle industriland	Hele	CEE	EFTA		
1953-66	4,0	4,3	4,7	5,6	2,8	2,2	10,5
1953-57	4,9	4,9	5,6	7,4	3,1	3,4	5,7
1958-66	5,5	5,8	6,2	7,4	3,2	3,0	15,3

Kilde: *Ibid*, sidene 17 og 53.

at den forholdsvis raske veksten i eksporten til Vest-Europa skyldes Fellesskapet, mens derimot EFTA-landene under ett — i likhet med Nord-Amerika — bare øker sin import fra utviklingslandene langsomt. Industrilandenes andel av utviklingslandenes eksport steg fra 75 prosent i 1953 til 77,6 prosent i 1966, men Fellesskapets andel i deres eksport steg langt mer, fra 20,7 prosent til 26,5 prosent som vist i tabell 8.

Tabellen trenger i og for seg ikke noen kommentarer — den viser at Fellesskapet og Japan har økt sin andel av utviklingslandenes eksport ganske kraftig, og at derfor veksten i Fellesskapets økonomi må ha vært til avgjørt fordel for utviklingslandene. Økningen i Fellesskapets andel av utviklingslandenes eksport fordeler seg ujevnt på ulike de-

Tabell 8

Fordeling av utviklingslandenes eksport på markeder (prosent).

	Alle industriland	Vest Europa			Nord-Amerika	Japan	Australia N.Z. Sør-Afrika
		Total	EEC	EFTA			
1953	75,0	39,8	20,7	17,4	28,2	4,6	2,4
1958	75,9	42,3	23,4	16,9	26,4	4,2	3,0
1966	77,6	44,0	26,5	14,2	22,6	8,7	2,5

Kilde: *Ibid*, side 60.

ler av verden: I Latin-Amerika, Nord-Afrika, og ikke fransk-talende deler av Afrika sør for Sahara har Fellesmarkedets andel av eksporten gått til dels sterkt opp, i Asia har stillingen vært stasjonær, mens i Midt-Østen og i de fransktalende delene av Afrika sør for Sahara har det vært en merkbar nedgang i Fellesskapets andel av eksporten.

En interessant side av utviklingen har vært at i perioden 1953 til 1966 forble Fellesskapets andel av importen til utviklingslandene helt konstant (på 21,6 til 21,7 prosent), mens Nord-Amerika økte sin markedsandel noe og Japan økte den kraftig, og EFTA tapte ganske betydelig. Fellesskapets økte import fra utviklingslandene har derfor ikke kommet som følge av noen «hestehandel» der Fellesmarkedet har skaffet seg større markeder gjennom å foreta innkjøp hos utviklingslandene.

Oppgaver over sammensetningen av utviklingslandenes eksport til industrilandene viser at mellom 1955 og 1965 økte brensel og smøreoljer sin andel av eksporten fra 20,6 til 31,9 og fabrikkvarene sin andel fra 10,8 prosent til 14,8 prosent, mens matvarenes andel gikk ned fra 35,4 til 27,9 prosent og råvarenes fra 31,9 til 23,6 prosent. Utviklingen av disse landenes eksport til Fellesskapet fulgte noenlunde samme mønster, men det er grunn til å merke seg at eksportandelen av fabrikkvarer til Fellesskapet steg forholdsvis langsommere enn til f. eks. EFTA, Nord-Amerika og Japan. Dette er nok en av grunnene til at utviklingslandene er misfornøyd med Fellesskapets handelspolitikk trass i at de har kunnet øke sin eksport til dette markedet betydelig. Dette fører oss over til et annet vesentlig emne, Fellesskapets innstilling til de forslag og krav som er blitt lagt fram under UNCTAD-konferansene.

FELLESSKAPETS HANDELSPOLITIKK OVERFOR UTVIKLINGSLANDENE

På UNCTAD-konferansen i New Delhi i 1968 ble industrilandene bedt om å gi, uten motkrav, utviklingslandene tolllettelse for halvfabrikata og ferdigvarer. Disse tolllettelsene skulle bli gitt på en preferansebasis, dvs. de skulle bare gjelde import fra utviklingsland.

Den 4. mars 1969 vedtok Fellesskapets ministerråd at Fellesskapet ville være villig til å innføre slike tollpreferanser, med unntak for visse tekstilvarer (især bomullsvarer og jutevarer) der det er eller vil bli internasjonale avtaler om import fra utviklingslandene. Hva angår foredlede matvarer skulle preferansene bare bli gjort gjeldende for visse kategorier. I sin alminnelighet vil tollfriheten bli gjort gjeldende for import opp til en viss grense som skal bli fastsatt på forhånd. Disse forslagene ble lagt fram for OECD i mars 1969, og de ble oversendt UNCTAD i oktober samme år, under følgende forbehold:

Alle viktige industriland innenfor OECD må gjøre oppofrelser i noenlunde samme omfang, og det ble spesielt understreket at de alle må være med på fri import av tekstilvarer i tilsvarende omfang som Fellesskapet var villig til. Dessuten tilføyde Fellesskapet at det tok forbehold om utfallet av forhandlinger med visse av sine assosierte medlemmer.

Med unntak av Østerrike, Canada, New Zealand og Sveits har alle de industrilandene som har vært med på drøftingene i OECD om tollpreferanser, tilbudt full tollfrihet for industrivarene fra utviklingslandene. De fire landene nevnt ovenfor vil nøye seg med tollreduksjoner. Fellesskapet, Østerrike og Japan vil sette en øvre grense for importen, mens andre land, i første rekke USA, forbeholder seg å kunne stanse importen dersom den skaper for store problemer innenlands. Fellesskapets organer er overbevist om at den løsning de tilbyr er sunn fordi den på forhånd fastsetter hvor mye import det vil tillate, og at

«unntaksreglene» som andre land vil ha med, er farligere fordi de kan bli brukt på en vilkårlig måte. Uten en svært dyptgående analyse av problemet er det selvsagt umulig å fastslå om Fellesskapets tilbud er dårligere eller bedre enn de andre industrilandenes. Men det bør bli tilføyd at Fellesskapet hele tiden har vært forholdsvis villig innstilt til kravet om tollpreferanser for industrivarer fra utviklingslandenes side.

Fellesskapet har et særproblem, som det til dels deler med Storbritannia, nemlig forholdet til de 18 assosierte statene i Afrika. Disse statene har, med visse unntak, tollfri adgang til Fellesskapet og det sier seg selv at om alle utviklingsland får samme adgang til det store europeiske markedet vil de assosierte landene risikere å tape på det. Nå er ikke problemet så stort som det ser ut til fordi de små landene som hittil er assosiert med fellesskapet ikke har utviklet noen eksportindustrier av betydning. Bare når det gjelder endel foredlede jordbruksprodukter kan de nye tollpreferansene bety en viss fare for de 18 afrikanske landene for øyeblikket. Om Fellesskapet blir utvidet, og mer industrialiserte land som Nigeria og Kenya faktisk blir assosiert med Fellesskapet på samme grunnlag som de 18 nåværende assosieringslandene, kan problemet bli noe større.

De andre utviklingslandene på sin side liker ikke den preferansebehandling som Fellesskapet gir varer fra de 18 assosierte landene, og som særlig spiller en rolle for endel jordbruksvarer. Nå er ikke problemet så stort som man kunne forestille seg. De 18 representerte i 1966 bare 11,5 prosent av Fellesskapets totale import fra utviklingslandene, og andelen falt fra 14,3 prosent i 1953 og 13,6 prosent i 1958. Fellesskapets import fra de assosierte afrikanske landene har med andre ord økt betydelig langsommere enn importen fra utviklingslandene under ett (4,6 prosent pr. år i perioden 1958 til 1966 mot 7,4 prosent pr. år for utviklingslandene under ett). Dette betyr i og for seg ikke at assosieringsavtalen har vært uten betydning for de assosierte landene. Disse har nemlig en uheldig sammensetning

av sin eksport — oljeeksporten er ubetydelig og det er fabrikkvareeksporten også — hva i seg selv fører til en langsom eksportøkning. Detaljerte tall viser videre at de assosierte landenes eksport til Tyskland og Italia har vokst svært raskt — det er eksporten til Frankrike som har vokst langsomt og det henger sammen med at Frankrike allerede før assosieringen fant sted dekket en meget stor del av sin import av endel varer fra sine daværende kolonier i Afrika. Men for andre utviklingsland er det neppe riktig å si at den fri importen fra de 18 afrikanske statene betyr en vesentlig urettferdighet overfor dem. Det er imidlertid klart at om Storbritannia kommer med i Fellesskapet vil assosieringsordningen bli utvidet til å omfatte samvelde-landene i Afrika, om disse er interessert, for derved å unngå å skape en varig forskjellsbehandling mellom landene i Afrika sør for Sahara.

Det bør bli tilføyd at det er en side av handespolitikken som sterkt har opptatt Fellesskapet, og især Frankrike, nemlig langsiktige avtaler om stabilisering og utvikling av verdensmarkedet for visse matvarer og råvarer. I slike avtaler ville eventuelt inngå garanterte minstepriser, og ordninger for å trygge avsetning av produksjonen.

Til slutt er det selvsagt ikke til å unngå at vi merker oss den innadvendte holdning som Fellesskapet i det store og hele har vist hva jordbruksvarene i sin alminnelighet angår. I likhet med alle andre industriland som de kan bli sammenliknet med har Fellesskapslandene vært langt mer opptatt av å finne ordninger som tilfredsstillende sine egne bønder enn ordninger som gir utviklingslandene en rimelig adgang til de rike markedene i Vest-Europa. I et utvidet Fellesskap vil det bli flere bønder å ta hensyn til — ikke minst de norske — og når det gjelder import av jordbruksvarer fra utviklingslandene er det lite sannsynlig at nye medlemmer som Danmark eller Norge vil bidra til å gjøre Fellesskapet mer «åpent» utad enn det er i dag.

YAOUNDE-AVTALENE

Som før nevnt fikk Frankrike i 1957 med en bestemmelse i Romatraktaten om at medlemslandenes oversjøiske områder på sett og vis skulle høre med til et frihandelsområde mellom Fellesskapet og de områdene det gjaldt. Avtalen dekket en femårsperiode, og da den løp ut var i mellomtiden en lang rekke land blitt uavhengige. En nyordning måtte derfor bli skapt, og den ble fastslått i den første Yaounde-konvensjonen (undertegnet i Camerun's hovedstad Yaounde den 20. juli 1963) som var en avtale mellom 18 uavhengige land og Fellesskapet.

Avtalen skapte et frihandelsforhold mellom hver enkelt assosiert stat og Fellesskapet, mens Romaavtalen hadde forutsatt et frihandelsområde som også gjaldt handelen mellom de assosierte områdene. Men etter at disse var blitt uavhengige var de ikke lenger villige til å opprettholde tollfriheten i handelen seg i mellom (selv om det har vært gjort og blir gjort mange forsøk på å bygge ut regionale frihandelsområder i Afrika). De assosierte landene legger sterk vekt på frihandelsforholdet mellom Fellesskapet og hvert enkelt av dem i det det betyr at de på et vis er likestilte partnere. Begge parter gir hverandre handelspolitiske fordeler. De assosierte landene har imidlertid høve til å legge beskyttelsestoll på gitte industrivarer for å kunne bygge opp sine egne industrier.

En annen vesentlig side ved Romaavtalen og den første assosieringsavtalen var den utviklingshjelp som Fellesskapet skulle yte og som alt er blitt kort omtalt under avsnittet om utviklingshjelp. Denne hjelpen skulle delvis erstatte den overprisordning for visse produkter fra de tidligere koloniene som Frankrike hadde gjennomført. Noe av hjelpen skulle gå til å subsidiere eksportvarer fra de 18 slik at de kunne konkurrere med varer fra andre deler av verden. Hjelpen skulle også delvis bli brukt til tiltak for å fremme de assosierte landenes konkurransevne.

Det ble skapt flere organer som skulle regulere forholdet mellom Fellesskapet og de assosierte landene:

Et assosieringsråd som består av statsråder fra de 6 og de 18;

En assosieringskomité, som møter oftere enn Rådet og som består av embetsmenn fra de 24 landene;

En konferanse av parlamentarikere fra de 24 landene;

En appelldomstol.

En ny avtale ble undertegnet den 29. juli 1969, også i Yaounde, og den dekker en ny femårsperiode (som ender senest 31. januar 1975). Den nye avtalen betyr ikke noen radikale avvik fra den gamle.

Fellesskapet har også inngått assosieringsavtaler med Nigeria (undertegnet i Lagos i 1966, og med Øst-Afrika (undertegnet i Arusha i 1968), men ikke noen av disse avtalene er blitt satt ut i livet ennå. De er langt mindre omfattende enn avtalene med de 18.

Småskrifter om Det europeiske fellesskapet (EEC)

Gidské Anderson:

Vårt eget Europa

Einar Løchen:

Nasjonal suverenitet – internasjonalt og overnasjonalt samarbeid

Bernt Frydenberg:

Arbeidsmarkeds- og distriktspolitikk i Det europeiske fellesskapet

Rolf Roem Nielsen:

Den norske industrien og Det europeiske fellesskapet

Svein Kjos:

Skogindustriene og Fellesmarkedet

Per Morten Vigtel:

Fagbevegelsen i Det europeiske fellesskapet

Fr. Fr. Gundersen:

Multinasjonale konserner – og kontrollen med dem

Rolf Sæther:

Norsk skipsfart og Det europeiske fellesskapet

Rolf Roem Nielsen:

Roma-traktaten

Arvid Dyrendahl:

Mansholt-planen

Norge forhandler med Fellesskapet

Samtaleprogram i Norsk Rikskringkasting

Mennesket i Fellesskapet

Sosialpolitikk og arbeids- og levevilkår i Det europeiske fellesskapet

Pris kr. 2,-

Utgitt av Europabevegelsen i Norge